

РОЛЬ КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ МИСТЕЦЬКИХ ДИСЦИПЛІН

Халецька Л.Л.

Україна, м. Полтава, Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського

Здійснювати справжні реформи, втілювати ідеї гуманізації і гуманітаризації освіти здатні лише поінформовані, конкурентоспроможні особистості із визначеним вектором постійного саморозвитку.

Вмотивувати вчителя щодо необхідності постійного підвищення рівня власних компетентностей, допомогти означити його шляхи, вибудувати індивідуальний вектор із залученням усіх існуючих і передбачуваних можливостей, здійснювати коректний супровід зазначеного процесу здатна система післядипломної освіти.

Різні класифікації компетентностей, сформульовані науковцями та зафіксовані у нормативно-правовій базі України та інших країн, не зважаючи на певні розбіжності, визнають як ключову загальнокультурну / культурну компетентність (Cultural competence) [1, 2, 3, 4].

Загальнокультурна компетентність учителя мистецьких дисциплін – це інтегративна здатність особистості, зумовлена досвідом засвоєння культурного простору, рівнем навченості, вихованості й розвитку, орієнтованому на використання культурних еталонів як критеріїв оцінки при вирішенні проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру і передбачає формування культури міжособистісних стосунків, оволодіння вітчизняною і світовою культурною спадщиною, принципами толерантності і плюралізму [7].

Ознаками загальнокультурної компетентності є:

- спроможність аналізувати й оцінювати найбільш важливі досягнення національної, європейської та світової науки й культури;
- знання рідної та іноземної мов, застосування навичок мовлення та норм відповідної мовної культури;

- опанування моделей толерантної поведінки та стратегії конструктивної діяльності в умовах культурних, мовних, релігійних та інших відмінностей між народами, різноманітності світу й людської цивілізації [6, с. 27].

Процес формування загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін ми пропонуємо розглядати у вигляді пірамідальної моделі, запропонованої А. Хуторським [9], де в основі піраміди – відкрита система задач-ситуацій (професійних, навчальних, пізнавальних, морально-етичних, мистецьких, культурологічних), над нею – блок компетентнісних знань і вмінь, далі – мінімальний компетентнісний досвід, компетентнісне вирішення задач-ситуацій, а у верхівці піраміди – власне компетентність.

Структурно-критеріальну модель загальнокультурної компетентності вчителя мистецьких дисциплін, узявши за основу дослідження С. Троянської [8], ми бачимо у поєднанні п'яти компонентів: мотиваційного, когнітивного, емоційно-ціннісного (аксіологічного), комунікативно-діяльнісного та рефлексивного.

Ми виокремлюємо п'ять рівнів розвитку зазначеної компетентності:

1. Початковий (базовий) рівень. Відповідає кваліфікаційній категорії «спеціаліст». Його показники: учитель отримав базові знання, уміння, навички, але не має досвіду роботи, не готовий вирішувати проблемні ситуації, не достатньо володіє педагогічними технологіями, не здатний контролювати власні емоції або вчитель з певним досвідом роботи, але внутрішньо закритий для загальнокультурного розвитку, не бажає знайомитися із додатковою (новою) фаховою мистецькою літературою, його діяльність закінчується проведенням уроків, при цьому він упевнений у тому, що рівень його знань (розвитку) достатній для виконання професійних обов'язків та власного загальнокультурного розвитку.

2. Середній рівень. Відповідає I кваліфікаційній категорії. Його показники: загальна культура вчителя не завжди відповідає ідеалу, при багатьох питаннях, зокрема при необхідності інтеграції мистецтв, побудові логіки уроку, застосуванні інноваційних педагогічних технологій, умінні створювати необхідну емоційну атмосферу тощо, часто зазнає труднощів. На цьому етапі формується оцінне ставлення, продовжується набуття практичних навичок.

3. Достатній рівень. Відповідає II кваліфікаційній категорії. Його показники: учитель намагається досягнути ідеалу гармонії особистості художньо-культурного типу, займається самоосвітою та саморозвитком, але не систематично, із захопленням ставиться до свого предмету і передає це захоплення учням. Учитель володіє

педагогічними технологіями, може робити власні «відкриття», не збагачуючи при цьому науку та мистецько-педагогічний досвід.

4. Високий рівень. Відповідає вищій кваліфікаційній категорії. Його показники: учитель володіє мистецтвом менеджменту та самоменеджменту. Його художні колективи мають високі досягнення (звання). На уроках учитель впроваджує різноманітні, в тому числі інноваційні художньо-педагогічні технології. Учитель постійно прагне до самоосвіти, саморозвитку, творчості й реалізує ці прагнення.

5. Творчий рівень. Відповідає званням «старший вчитель» та «методист». Його показники: учитель завжди є носієм культури, роблячи власний внесок у мистецьку (культурну) скарбницю, має власні методичні нароби, із якими із задоволенням ділиться із колегами; вільно орієнтується у виборі педагогічних технологій, займається наставницькою діяльністю.

При розробленні моделі розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти ми спиралися на необхідність забезпечення єдності теоретичного та практичного блоків підготовки та на такі принципи її функціонування, як: системність (забезпечує постійний розвиток загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної педагогічної освіти з урахуванням усіх його періодів: як курсової, так і міжкурсової роботи) та альтернативність (створює можливість виявлення та застосовування різних варіантів вирішення індивідуальних завдань кожного педагога-митця).

Розвиток загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського передбачений усіма модулями робочих навчальних програм підвищення кваліфікації. У I модулі «Філософія освіти XXI століття» в темах лекцій та семінарських занять: «Сучасна філософія освіти: особистість, суспільство, економіка, держава», «Європейський вибір: громадянська компетентність, критичне мислення, якість освіти», «Філософія освіти – передумова професійної і громадянської компетентності вчителя», у II модулі «Теорія і практика вдосконалення педагогічної майстерності працівників освіти у системі підвищення кваліфікації» в темах: «Професійний розвиток і удосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників: компетентнісний підхід», «Реалізація ідей педагогічної майстерності у післядипломній педагогічній освіті», Освітні технології та педагогічна техніка вчителя», у III модулі «Законодавство про освіту та охорона праці» в темі «Основні

напрямки вдосконалення ключових компетентностей вчителя з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності» та у всіх темах IV модуля «Організаційно-педагогічні засади розвитку професійної компетентності вчителів музичного / образотворчого мистецтва (художньої культури)».

Для з'ясування мотивації вчителів щодо розвитку власної загальнокультурної компетентності нами було розроблено низку анкет.

Опитування 8 груп учителів мистецьких дисциплін – слухачів курсів підвищення кваліфікації (112 респондентів) показало, що 78% із них вмотивані щодо підвищення рівня власної загальнокультурної компетентності. Очікування від курсів складає 62%, від самоосвіти – 73%. Перешкоди на цьому шляху, на їхню думку, складають приблизно 50%. Учителі мистецьких дисциплін уважають, що мають суттєвий вплив на розвиток загальнокультурної компетентності учнів (76%), також вони підкреслюють доволі високий вплив інших особистостей на розвиток власної загальнокультурної компетентності (83%).

Важливим для нас було з'ясування розуміння слухачів щодо впливу на розвиток загальнокультурної компетентності культурного середовища, до якого ми відносимо: символічну діяльність (вербальні та невербальні художні твори; релігійні, етнографічні, воєнно-політичні ритуали; соціально-етикетний церемоніал; політична символіка; символіка зовнішнього іміджу людини; знаки посадових відмінностей; нагороди; знаки приналежності до певних організацій; прикраси), нормативну соціальну поведінку (нормативну, ситуативну, ігрову та ін.), мову та характери, за допомогою яких здійснюється регулювання соціальних взаємодій (комплекс засобів, за допомогою яких здійснюється культурна регуляція соціальних взаємодій і комунікацій: закони, пануюча ідеологія, офіційні та традиційні церемонії, обряди, ритуали, етикет; етичні цінності, мораль, моральність) [10].

93% респондентів вважають, що вплив оточуючого середовища є значним і навіть вирішальним. Тому в межах курсів важливим є створення максимально продуктивного культурного оточення, одним із структурних елементів якого є інститутська бібліотека. На 02.03.2015 року її загальний фонд становить 31 тис. 786 прим.: підручників для 1–11 класів ЗНЗ – 2879 прим.; матеріалів фонду авторських робіт вчителів області (передовий педагогічний досвід) – 317 прим.; довідково-інформаційної літератури – 285 прим.; матеріалів на електронних носіях – 154 прим., літератури іноземними мовами – 479 прим. У фонді представлена література із суспільних та педагогічних наук, філософії, психології, соціології, історії,

релігієзнавства, економіки, держави і права, мовознавства та літературознавства, мистецтвознавства тощо. Підфонд «Літопис рідного краю» становить 511 прим. Для слухачів курсів підвищення кваліфікації працює читальний зал. Важливим аспектом роботи бібліотеки є інформаційна діяльність. Створено електронну «Картотека газетно-журнальних статей з педагогічних наук і освіти», різноманітні електронні тематичні картотеки з актуальних питань реформування освіти, які максимально розкривають потреби навчальних закладів, педагогічних працівників, методистів, працівників освіти області. Під час курсів підвищення кваліфікації слухачам надається орієнтовний перелік літератури, серед якої окремо зазначено ту, що є в наявності в бібліотеці інституту.

Структурним елементом символічної діяльності є відвідування закладів культури (музеїв, театрів, філармонії), зустрічі з митцями та педагогами, участь у культурно-мистецьких проєктах (майстер-класи, флеш-моби, педагогічні студії, конкурси та фестивалі) у позалекційний час.

Важливою складовою загальнокультурної компетентності вчителя мистецьких дисциплін є ґрунтовні знання регіонального компонента, в тому числі – мистецького краєзнавства. Понад 100 опитаних (за допомогою тестування на початку та в кінці курсів) учителів музичного, образотворчого мистецтва та художньої культури покращили рівень знань з краєзнавства на 23% (з 69% – на початку курсів до 82% – у кінці курсів) із мотивацією самоосвітньої роботи в міжкурсний період. Для покращення рівня цієї складової слухачів зорієнтовано на існуючу краєзнавчу літературу, здійснюється залучення до пошукової діяльності.

Для ефективності процесу розвитку загальнокультурної компетентності вчителів мистецьких дисциплін доречно використовувати різноманітні форми роботи: арт-тренінг, мистецько-педагогічну майстерню, фасилітовані дискусії, педагогічні мистецькі проєкти тощо із застосуванням стимулювання художнього навчання, цілеспрямованої активізації художньої діяльності, художньо-психологічної підтримки [5].

Створення комфортного культурного середовища в умовах післядипломної педагогічної освіти сприяє мотивації вчителів мистецьких дисциплін щодо визначення рівня та побудови траєкторії розвитку власної загальнокультурної компетентності.

Література:

1. Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників. Аналітичний звіт за результатами дослідження з освітньої політики. В двох книгах. Кн. 2 / Під загальною редакцією Г. В. Єльнікової. – Київ-Черкаси. – 2010. – 96 с. – С. 52-55.
2. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : КІС, 2004. – 112 с. (Бібліотека з освітньої політики).
3. Кремень В. Г. Нові вимоги до освіти та її змісту / Василь Кремень // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для ХХІ ст.: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 26-27 червня, м. Київ. – К. : ТОВ УВКП «Ексоб», 2007. – С. 3-10.
4. Проект Тьюнінг – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukreinian_version.pdf.
5. Соломаха С. О. Розвиток педагогічної майстерності викладачів музичного мистецтва та світової художньої культури : посібник / Світлана Олександрівна Соломаха. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 158 с.
6. Кваліфікаційні вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників. Аналітичний звіт за результатами дослідження з освітньої політики / [під заг. ред. Г. В. Єльнікової]. – Київ-Черкаси. – 2010. – 128 с.
7. Троянская С. Л. Общекультурная компетентность: опыт определения и структурирования / С. Л. Троянская // Культурно-историческая психология. – 2008. – № 2. – С. 19-23.
8. Троянская С. Л. Развитие общекультурной компетентности в процессе образования / С. Л. Троянская. Монография. – Ижевск. – 2004. – 100 с.
9. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55-61.
10. Флієр А. Я. Культура як середовище: досвід аналітичного структурування [Електронний ресурс] / Флієр А. Я. // Електронний журнал «Культура культури». – 2015. – № 2. – Режим доступу до журн. : <http://cult-cult.ru/kulitura-kak-sreda-opyt-analiticheskogo-strukturirovaniya/>.